

ترجمہ و شرح

الشہائل المحمدية

«جلد ۱»

مؤلف

امام ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ الترمذی

(۲۰۹-۲۷۹ ھ. ق.)

ترجمہ و شرح:

فیض محمد بلوچ

سرشناسه: ترمذی، محمد بن عیسیٰ، ۲۰۹ - ۲۷۹ ق.
 عنوان قرارداد: الشمائل المحمدية، فارسی
 عنوان و نام پدیدآور: ترجمه و شرح الشمائل المحمدية / مؤلف امام ابو عیسی الترمذی؛ ترجمه و شرح فیض محمد بلوچ
 مشخصات نشر: تربت جام: خواجه عبدالله انصاری، ۱۳۸۹.
 مشخصات ظاهری: ج ۲
 شابک دوره: 978-964-262-847-6
 ج ۱: 978-964-262-845-2

وضعیت فهرست نویسی: ضمیمه
 یادداشت: یادداشت
 موضوع: محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ ق. -- سرگذشتنامه
 موضوع: محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ ق. -- اخلاق
 موضوع: احادیث اخلاقی
 موضوع: احادیث اهل سنت -- قرن ۳ ق.
 شناسه افزوده: بلوچ، فیض محمد
 رده بندی کنگره: ۱۳۸۹ ش ۸۰ / ۲ / ۲۲ BP
 رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۳
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۱۸۴۶۱۷

ترجمه و شرح «الشمائل المحمدية» (جلد ۱)

مؤلف	امام ابو عیسی محمد بن عیسی الترمذی
مترجم	فیض محمد بلوچ
ناشر	خواجه عبدالله انصاری
چاپ	دست
شمارگان	۳۰۰۰ نسخه
نوبت چاپ	اول ۱۳۸۹
قطع	وزیری

قیمت دوره: ۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۲۸-۴۵-۲

شابک دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۲۸-۴۷-۶

انتشارات
 خواجه عبدالله انصاری (رح)

تربت جام، خیابان قاضی محمد نعیم، پلاک ۹۹ تلفن: ۰۵۲۸-۲۲۲۸۵۶۱
 حق چاپ محفوظ و مخصوص ناشر است.

به نام خدا

همه جا، ظلم بود و ظلمت؛ همه جا، رنگ بود و نیرنگ و دنیای بیمارگونه‌ی آن روزگاران، در تبِ جانگدازِ جهل و نامردی، می‌سوخت؛ مردمان را زنجیری گران بر گردن بود. بت‌پرستی، یغماگری، خرافات، نادانی، جنگ‌های قومی و قبیله‌ای و... روح زمان را آزرده و جسم مکان را آلوده ساخته بود!...

و آنک، همه‌ی آنچه که بود خسته و درمانده، چشم به افق‌های پهناور و دور دوخته؛ با خشمی در سیمای زمزمه‌ای بر لب، و نیازی در دل، به انتظار نشسته بود، انتظار...

زمان همچنان چُست و چالاک و بادپای می‌گریخت، تا سپیده دمانِ دوشنبه، دوازدهم ربیع‌الاول، سال ۵۷۰ میلادی - عام الفیل - فرا رسید. در این روز، سرچشمه‌های نور جوشیدند و روشنی، بر کهکشانِ بلند تاریخ، بوسه زد. پس آن گاه کودکی پای به گیتی نهاد که تا امروز و هر روز، از پسِ سال‌ها و قرن‌ها، نامش بر لب‌هاست و عشقش در دلها!

آن که همواره جاذبه‌ی نیرومند اندیشه و عملش، انسان‌ها را سوی خویش می‌کشاند و آئینِ پاکش، ژرفای افکار را تسخیر می‌کند.

این کودک که دنیا با جنبش گاهواره‌اش، به جنبش و جهش آمد، کسی جز محمد ﷺ نبود. فرزند والای عبدالله و آمنه؛ پاکمردی و پاک زنی در دنیای جاهلیت تاریخ!

آری نوشته‌ای که در پیش روی دارید یادنامه‌ی آفتاب است و سخن از مردی دارد که دروازه‌های نور را به روی بشریت گشود. مردی که عطر رویش وجودش، باغستان گران‌قدر توحید را به سبزه و گل و میوه آراست. مردی که شکوه و جلالش، همه‌ی همه‌ی تاریخ را در هم ریخت. مردی که آوازه‌ی جمالش، «زیبایی» را سرمگین ساخت.

از پیامبر ﷺ می‌گویم؛ آشنایی از نورانیت؛ معصومی که از آسمان بر زمین جریان یافت؛ رودی از آزادگی که در بستر زمان و زمین سیلان کرد؛ یادگار بزرگ خداوند؛ فواره‌ی بلند معطر؛ سیالی از مشک و عود و عنبر؛ هدف آفرینش؛ عصاره‌ی خلقت؛ گل سرخ معنا در گلزار هستی؛ روح سبز باران؛ اسوه‌ای برای همه‌ی نیکان؛ گرمای زندگی بخش‌ترین زمان و مکان؛ زیباترین آوازه‌ی همه‌ی بلبلان گلزار ایمان؛ پیامبر ستوده‌ی پروردگار جهان؛ رسول خدا، محمد مصطفی ﷺ؛ که بر او هزاران درود باد.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۲۱
باب (۱): صفات و ویژگی‌های بدنی و جسمانی پیامبر گرامی اسلام ﷺ.....	۳۱
حدیث شماره ۱.....	۳۳
حدیث شماره ۲.....	۳۹
حدیث شماره ۳.....	۴۰
حدیث شماره ۴.....	۴۱
حدیث شماره ۵.....	۴۳
حدیث شماره ۶.....	۴۴
حدیث شماره ۷.....	۴۵
حدیث شماره ۸.....	۵۰
حدیث شماره ۹.....	۶۰
حدیث شماره ۱۰.....	۶۱
حدیث شماره ۱۱.....	۶۱
حدیث شماره ۱۲.....	۶۲
حدیث شماره ۱۳.....	۶۳
حدیث شماره ۱۴.....	۶۵
حدیث شماره ۱۵.....	۶۷

باب (۲): مَهرِ نبوت.....	۶۹
حدیث شماره ۱۶.....	۷۱
حدیث شماره ۱۷.....	۷۳
حدیث شماره ۱۸.....	۷۴
حدیث شماره ۱۹.....	۷۷
حدیث شماره ۲۰.....	۸۰
حدیث شماره ۲۱.....	۸۱
حدیث شماره ۲۲.....	۸۴
حدیث شماره ۲۳.....	۸۵
باب (۳): موهای پیامبر ﷺ.....	۹۱
حدیث شماره ۲۴.....	۹۳
حدیث شماره ۲۵.....	۹۳
حدیث شماره ۲۶.....	۹۴
حدیث شماره ۲۷.....	۹۵
حدیث شماره ۲۸.....	۹۶
حدیث شماره ۲۹.....	۹۶
حدیث شماره ۳۰.....	۹۶
حدیث شماره ۳۱.....	۹۸
باب (۴): رسول خدا ﷺ و آراستن و شانه کردن موی.....	۱۰۱
حدیث شماره ۳۲.....	۱۰۳

۱۰۵	حدیث شماره ۳۳
۱۰۷	حدیث شماره ۳۴
۱۰۸	حدیث شماره ۳۵
۱۰۹	حدیث شماره ۳۶
۱۱۱	باب (۵): سپیدی موهای رسول خدا ﷺ
۱۱۳	حدیث شماره ۳۷
۱۱۵	حدیث شماره ۳۸
۱۱۵	حدیث شماره ۳۹
۱۱۶	حدیث شماره ۴۰
۱۱۸	حدیث شماره ۴۱
۱۲۰	حدیث شماره ۴۲
۱۲۲	حدیث شماره ۴۳
۱۲۴	حدیث شماره ۴۴
۱۲۷	باب (۶): رسول خدا ﷺ و خضاب بستن موها
۱۲۹	حدیث شماره ۴۵
۱۳۳	حدیث شماره ۴۶
۱۳۴	حدیث شماره ۴۷
۱۳۵	حدیث شماره ۴۸
۱۳۷	باب (۷): رسول خدا ﷺ و سرمه کشیدن چشمان
۱۳۹	حدیث شماره ۴۹

۱۴۰	حدیث شماره ۵۰
۱۴۲	حدیث شماره ۵۱
۱۴۲	حدیث شماره ۵۲
۱۴۳	حدیث شماره ۵۳
۱۴۵	باب (۸): لباس رسول خدا ﷺ
۱۴۷	حدیث شماره ۵۴
۱۴۸	حدیث شماره ۵۵
۱۴۸	حدیث شماره ۵۶
۱۵۰	حدیث شماره ۵۷
۱۵۰	حدیث شماره ۵۸
۱۵۴	حدیث شماره ۵۹
۱۵۹	حدیث شماره ۶۰
۱۶۱	حدیث شماره ۶۱
۱۶۳	حدیث شماره ۶۲
۱۶۴	حدیث شماره ۶۳
۱۶۶	حدیث شماره ۶۴
۱۶۷	حدیث شماره ۶۵
۱۶۷	حدیث شماره ۶۶
۱۷۳	حدیث شماره ۶۷
۱۷۴	حدیث شماره ۶۸

۱۷۵	حدیث شماره ۶۹
۱۷۶	حدیث شماره ۷۰
۱۷۹	باب (۹): چگونگی زندگی رسول خدا ﷺ
۱۸۱	حدیث شماره ۷۱
۱۸۴	حدیث شماره ۷۲
۱۸۷	باب (۱۰): موزه‌ی پیامبر ﷺ
۱۸۹	حدیث شماره ۷۳
۱۹۲	حدیث شماره ۷۴
۱۹۷	باب (۱۱): کفش و پای افزار پیامبر ﷺ
۱۹۹	حدیث شماره ۷۵
۲۰۰	حدیث شماره ۷۶
۲۰۱	حدیث شماره ۷۷
۲۰۲	حدیث شماره ۷۸
۲۰۳	حدیث شماره ۷۹
۲۰۳	حدیث شماره ۸۰
۲۰۴	حدیث شماره ۸۱
۲۰۶	حدیث شماره ۸۲
۲۰۷	حدیث شماره ۸۳
۲۰۷	حدیث شماره ۸۴
۲۱۱	حدیث شماره ۸۵

۲۱۱	حدیث شماره ۸۶
۲۱۵	باب (۱۲): انگشتر پیامبر ﷺ
۲۱۷	حدیث شماره ۸۷
۲۱۸	حدیث شماره ۸۸
۲۱۹	حدیث شماره ۸۹
۲۲۰	حدیث شماره ۹۰
۲۲۲	حدیث شماره ۹۱
۲۲۳	حدیث شماره ۹۲
۲۲۴	حدیث شماره ۹۳
۲۲۴	حدیث شماره ۹۴
	باب (۱۳): پیامبر ﷺ همواره انگشتر را در دست راست خویش
۲۲۷	می کردند
۲۲۹	حدیث شماره ۹۵
۲۲۹	حدیث شماره ۹۶
۲۳۰	حدیث شماره ۹۷
۲۳۰	حدیث شماره ۹۸
۲۳۱	حدیث شماره ۹۹
۲۳۱	حدیث شماره ۱۰۰
۲۳۳	حدیث شماره ۱۰۱
۲۳۵	حدیث شماره ۱۰۲

حدیث شماره ۱۰۳	۲۳۶
حدیث شماره ۱۰۴	۲۳۶
باب (۱۴): صفات و ویژگی‌های شمشیر و اسلحه‌ی پیامبر ﷺ	۲۴۳
حدیث شماره ۱۰۵	۲۴۵
حدیث شماره ۱۰۶	۲۴۶
حدیث شماره ۱۰۷	۲۴۷
حدیث شماره ۱۰۸	۲۴۸
حدیث شماره ۱۰۹	۲۴۹
باب (۱۵): صفات و ویژگی‌های زره پیامبر ﷺ	۲۵۱
حدیث شماره ۱۱۰	۲۵۳
حدیث شماره ۱۱۱	۲۶۰
باب (۱۶): صفات و ویژگی‌های کلاه خود رسول خدا ﷺ	۲۶۳
حدیث شماره ۱۱۲	۲۶۵
حدیث شماره ۱۱۳	۲۶۹
باب (۱۷): صفات و ویژگی‌های عمامه‌ی پیامبر ﷺ	۲۷۱
حدیث شماره ۱۱۴	۲۷۳
حدیث شماره ۱۱۵	۲۷۵
حدیث شماره ۱۱۶	۲۷۵
حدیث شماره ۱۱۷	۲۷۶
حدیث شماره ۱۱۸	۲۷۷

۲۷۹.....	باب (۱۸): صفات و ویژگی‌های اِزار رسول خدا ﷺ
۲۸۱.....	حدیث شماره ۱۱۹
۲۸۲.....	حدیث شماره ۱۲۰
۲۸۵.....	حدیث شماره ۱۲۱
۲۸۶.....	حدیث شماره ۱۲۲
۲۸۹.....	باب (۱۹): چگونگی راه رفتن رسول خدا ﷺ
۲۹۱.....	حدیث شماره ۱۲۳
۲۹۲.....	حدیث شماره ۱۲۴
۲۹۴.....	حدیث شماره ۱۲۵
۲۹۵.....	باب (۲۰): دستار بستن رسول خدا ﷺ [القناع]
۲۹۷.....	حدیث شماره ۱۲۶
۲۹۹.....	باب (۲۱): چگونگی نشستن رسول خدا ﷺ
۳۰۱.....	حدیث شماره ۱۲۷
۳۰۳.....	حدیث شماره ۱۲۸
۳۰۵.....	حدیث شماره ۱۲۹
۳۰۷.....	باب (۲۲): تکیه دادن پیامبر ﷺ به وساده و پستی
۳۰۹.....	حدیث شماره ۱۳۰
۳۰۹.....	حدیث شماره ۱۳۱
۳۱۷.....	حدیث شماره ۱۳۲
۳۱۸.....	حدیث شماره ۱۳۳

۳۱۸	حدیث شماره ۱۳۴
۳۲۱	باب (۲۳) تکیہ دادن پیامبر اکرم ﷺ به اشخاص و افراد
۳۲۳	حدیث شماره ۱۳۵
۳۲۴	حدیث شماره ۱۳۶
۳۲۷	باب (۲۴) چگونگی غذا خوردن رسول خدا ﷺ
۳۲۹	حدیث شماره ۱۳۷
۳۳۱	حدیث شماره ۱۳۸
۳۳۱	حدیث شماره ۱۳۹
۳۳۲	حدیث شماره ۱۴۰
۳۳۲	حدیث شماره ۱۴۱
۳۳۲	حدیث شماره ۱۴۲
۳۳۵	باب (۲۵) صفات و ویژگی‌های نان رسول خدا ﷺ
۳۳۷	حدیث شماره ۱۴۳
۳۳۸	حدیث شماره ۱۴۴
۳۳۹	حدیث شماره ۱۴۵
۳۴۰	حدیث شماره ۱۴۶
۳۴۲	حدیث شماره ۱۴۷
۳۴۵	حدیث شماره ۱۴۸
۳۴۷	حدیث شماره ۱۴۹
۳۴۷	حدیث شماره ۱۵۰

۳۴۹	باب (۲۶): صفات و ویژگی‌های «نان خورش» پیامبر ﷺ
۳۵۱	حدیث شماره ۱۵۱
۳۵۳	حدیث شماره ۱۵۲
۳۵۴	حدیث شماره ۱۵۳
۳۵۴	حدیث شماره ۱۵۴
۳۵۶	حدیث شماره ۱۵۵
۳۵۸	حدیث شماره ۱۵۶
۳۵۹	حدیث شماره ۱۵۷
۳۶۱	حدیث شماره ۱۵۸
۳۶۱	حدیث شماره ۱۵۹
۳۶۳	حدیث شماره ۱۶۰
۳۶۵	حدیث شماره ۱۶۱
۳۶۷	حدیث شماره ۱۶۲
۳۶۸	حدیث شماره ۱۶۳
۳۷۱	حدیث شماره ۱۶۴
۳۷۲	حدیث شماره ۱۶۵
۳۷۳	حدیث شماره ۱۶۶
۳۷۵	حدیث شماره ۱۶۷
۳۷۶	حدیث شماره ۱۶۸
۳۷۸	حدیث شماره ۱۶۹

حدیث شماره ۱۷۰.....	۳۸۰
حدیث شماره ۱۷۱.....	۳۸۳
حدیث شماره ۱۷۲.....	۳۸۴
حدیث شماره ۱۷۳.....	۳۸۴
حدیث شماره ۱۷۴.....	۳۸۵
حدیث شماره ۱۷۵.....	۳۸۶
حدیث شماره ۱۷۶.....	۳۸۹
حدیث شماره ۱۷۷.....	۳۹۱
حدیث شماره ۱۷۸.....	۳۹۴
حدیث شماره ۱۷۹.....	۳۹۷
حدیث شماره ۱۸۰.....	۴۰۰
حدیث شماره ۱۸۱.....	۴۰۱
حدیث شماره ۱۸۲.....	۴۰۳
حدیث شماره ۱۸۳.....	۴۰۵
حدیث شماره ۱۸۴.....	۴۰۶
باب (۲۷): چگونگی وضو یا دست شستن پیامبر ﷺ به هنگام خوردن غذا	
.....	۴۱۱
حدیث شماره ۱۸۵.....	۴۱۳
حدیث شماره ۱۸۶.....	۴۱۴
حدیث شماره ۱۸۷.....	۴۱۶

باب (۲۸): دعاهایی که پیامبر ﷺ پیش از خوردن غذا و پس از آن می‌خواندند..... ۴۱۹

حدیث شماره ۱۸۸..... ۴۲۱

حدیث شماره ۱۸۹..... ۴۲۷

حدیث شماره ۱۹۰..... ۴۲۸

حدیث شماره ۱۹۱..... ۴۲۹

حدیث شماره ۱۹۲..... ۴۳۲

حدیث شماره ۱۹۳..... ۴۳۳

حدیث شماره ۱۹۴..... ۴۳۴

باب (۲۹): کاسه و قَدَح پیامبر ﷺ..... ۴۳۷

حدیث شماره ۱۹۵..... ۴۳۹

حدیث شماره ۱۹۶..... ۴۴۰

باب (۳۰): صفات و ویژگی‌های میوه‌ای که رسول خدا ﷺ آن را تناول می‌فرمودند..... ۴۴۳

حدیث شماره ۱۹۷..... ۴۴۵

حدیث شماره ۱۹۸..... ۴۴۶

حدیث شماره ۱۹۹..... ۴۴۶

حدیث شماره ۲۰۰..... ۴۴۷

حدیث شماره ۲۰۱..... ۴۴۷

حدیث شماره ۲۰۲..... ۴۵۰

۴۵۴	حدیث شماره ۲۰۳
۴۵۷	باب (۳۱): صفات و ویژگی‌های آشامیدنی رسول خدا ﷺ
۴۵۹	حدیث شماره ۲۰۴
۴۶۰	حدیث شماره ۲۰۵
۴۶۷	باب (۳۲): کیفیت و نحوه‌ی آشامیدن رسول خدا ﷺ
۴۶۹	حدیث شماره ۲۰۶
۴۷۲	حدیث شماره ۲۰۷
۴۷۳	حدیث شماره ۲۰۸
۴۷۳	حدیث شماره ۲۰۹
۴۷۶	حدیث شماره ۲۱۰
۴۷۷	حدیث شماره ۲۱۱
۴۷۷	حدیث شماره ۲۱۲
۴۷۹	حدیث شماره ۲۱۳
۴۷۹	حدیث شماره ۲۱۴
۴۸۰	حدیث شماره ۲۱۵
۴۸۳	باب (۳۳): رسول خدا ﷺ و استعمال عطر و مواد خوشبو
۴۸۵	حدیث شماره ۲۱۶
۴۸۶	حدیث شماره ۲۱۷
۴۸۶	حدیث شماره ۲۱۸
۴۸۷	حدیث شماره ۲۱۹

۴۸۸	حدیث شماره ۲۲۰
۴۸۸	حدیث شماره ۲۲۱
۴۹۰	حدیث شماره ۲۲۲
۴۹۳	باب (۳۴): نحوه ی گفتار پیامبر گرامی اسلام ﷺ
۴۹۵	حدیث شماره ۲۲۳
۴۹۶	حدیث شماره ۲۲۴
۴۹۷	حدیث شماره ۲۲۵
۵۰۳	باب (۳۵): خندیدن رسول خدا ﷺ
۵۰۵	حدیث شماره ۲۲۶
۵۰۶	حدیث شماره ۲۲۷
۵۰۷	حدیث شماره ۲۲۸
۵۰۷	حدیث شماره ۲۲۹
۵۰۹	حدیث شماره ۲۳۰
۵۱۱	حدیث شماره ۲۳۱
۵۱۱	حدیث شماره ۲۳۲
۵۱۳	حدیث شماره ۲۳۳
۵۱۹	حدیث شماره ۲۳۴

یادی از مؤلف به قلم مترجم

«ترمذی»: امام، حافظ، محمد بن عیسی بن سَورَة الترمذی (۲۰۰ یا ۲۰۹ - ۲۷۹ ه.ق)؛ وی یکی از عالمان اعلام، و حقاظ حدیث و فقیهان برجسته است. در مورد محل تولد وی اختلاف نظر است: برخی محل تولد او را «ترمذ» و بعضی دیگر «بوغ» نوشته‌اند. و «بوغ» نام دهکده‌ای به فاصله‌ی شش فرسنگی «ترمذ» است.

و «ترمذ» نیز نام شهری در ماوراء النهر قدیم است که بر کرانه‌ی رود «جیحون» قرار دارد و امروز جزو جمهوری تاجیکستان است. و درباره‌ی نحوه‌ی ضبط حرکات و تلفظ حروف «ترمذ»، چندین قول از علماء و صاحب نظران اسلامی، نقل شده است که عبارتند از:

۱. به ضمّ حرف اول و سَوَم؛ یعنی: «تُرْمُذ».

۲. به فتح حرف اول و کسر حرف سوم؛ یعنی: «تَرْمُذ».

۳. به فتح حرف اول و سوم؛ یعنی: «تَرْمَذ».

۴. به کسر حرف اول و سوم؛ یعنی: «تِرْمِذ».

و از میان اقوال چهارگانه‌ی فوق، قول چهارم بیشتر مشهور و معروف است.

عصر امام ترمذی، به عصر نهضت علمی در علوم حدیث شهرت دارد؛ نهضتی

که خود نیز در بالندگی و احیاء و شکوفایی آن نقش به سزا ایفا کرد. سلسله جنبان این نهضت، «محمد بن ادریس شافعی» (۱۵۰ - ۲۰۴ هـ. ق) بود؛ و او بود که راه را برای عالمانِ بزرگی چون بخاری و مسلم و در پی آن‌ها ابوداود، ترمذی، نسایی و ابن ماجه گشود و نیز او بود که به عموم مردم به ویژه اهل عراق و مصر، حدیث آموخت و به خواص، احتجاج جستن به سنت و معنای عمل به سنت، همراه با قرآن را یاد داد.

ترمذی از حافظه‌ای بسیار قوی و شگفت‌انگیزی بهره‌مند بود. او به بسیاری از مراکز علمی روزگار خویش سفر کرده و از محضر مشایخ بزرگ خراسان، عراق و حجاز بهره برده است.

استادان ترمذی:

می‌توان چنین گفت که ترمذی در روزگار خویش از استادان و مشایخ بسیاری، حدیث آموخت و روایت کرد که از مهم‌ترین شاوخی وی می‌توان «محمد بن اسماعیل بخاری»، «مسلم بن حجّاج نیشابوری» و «اسماعیل بن موسی سدی» را نام برد که میزان بهره‌اش از بخاری بسی بسیار از دیگران بوده است؛ زیرا شاگرد وی بوده و علم حدیث را در نزد او آموخته و در آن به درایت رسیده است.

ترمذی به سایر بلاد هم مسافرت کرد و از عالمانِ دیار مختلف (خراسان، عراق و حجاز) بهره برد. از این رو می‌توان مهم‌ترین و شاخص‌ترین استادان او را چنین بیان کرد:

۱. ابو عبدالله، محمد بن اسماعیل بخاری (۱۹۴ - ۲۵۶ ه.ق.)
۲. ابوالحسین، مسلم بن حجاج قشیری (۲۰۴ - ۲۶۱ ه.ق.)
۳. ابوداؤد، سلیمان بن اشعث سجستانی (۲۰۲ - ۲۷۵ ه.ق.)
۴. محمد بن بشار بُندار (۱۶۷ - ۲۵۲ ه.ق.)
۵. محمد بن مثنیٰ ابوموسیٰ (۱۶۷ - ۲۵۲ ه.ق.)
۶. زیاد بن یحییٰ حساسی (متوفی ۲۵۴ ه.ق.)
۷. عباس بن عبدالعظیم عنبری (متوفی ۲۴۶ ه.ق.)
۸. ابوسعید أشج عبدالله بن سعید کندی (متوفی ۲۵۷ ه.ق.)
۹. ابو حفص، عمرو بن علی الفلاس (۱۶۰ - ۲۴۹ ه.ق.)
۱۰. یعقوب بن ابراہیم دورقی (۱۶۶ - ۲۵۳ ه.ق.)
۱۱. محمد بن معمر قیسی بحرانی (متوفی ۲۵۶ ه.ق.)
۱۲. نصر بن علی جہضمی (متوفی ۲۵۰ ه.ق.)
۱۳. عبدالله بن معاویۃ الجمحی (متوفی ۲۴۳ ه.ق.)
۱۴. علی بن حجر مروزی (متوفی ۲۴۴ ه.ق.)
۱۵. سدید بن نصر بن سدید مروزی (متوفی ۲۴۰ ه.ق.)
۱۶. قتیبہ بن سعید ثقفی (۱۵۰ - ۲۴۰ ه.ق.)
۱۷. ابو مصعب، احمد بن ابی بکر زہری مدنی (۱۵۰ - ۲۴۲ ه.ق.)
۱۸. محمد بن عبدالملک، ابوالشوارب (متوفی ۲۴۴ ه.ق.)
۱۹. ابراہیم بن عبدالله بن حاتم ہروی (۱۷۸ - ۲۴۴ ه.ق.)
۲۰. اسماعیل بن موسیٰ فزاری سُدی (متوفی ۲۴۵ ه.ق.)

شاگردان ترمذی:

و کسانی که از ترمذی حدیث روایت کرده‌اند و در محضر او زانوئی تلمذ زده‌اند نیز بسیارند که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

۱. ابوبکر احمد بن اسماعیل بن عامر سمرقندی.
۲. ابوحامد، احمد بن عبدالله بن داود مروزی.
۳. احمد بن علی مغربی.
۴. احمد بن یوسف نسفی.
۵. ابوالحارث اسد بن حمدویه نسفی.
۶. حسین بن یوسف قربری.
۷. حماد بن شاکر وراق.
۸. داود بن نصر بن سهیل بزدوی.
۹. ربیع بن حیان الباهلی.
۱۰. عبدالله بن نصر بن سهیل بزدوی.
۱۱. عبد بن محمد بن محمد نسفی، معروف به «الامین».
۱۲. ابوالحسن علی بن عمر بن تقی بن کلثوم سمرقندی و اناری.
۱۳. فضل بن عمار صرام.
۱۴. ابوالعباس، محمد بن احمد بن محبوب محبوبی مروزی.
۱۵. ابوجعفر محمد بن احمد نسفی.
۱۶. ابوجعفر محمد بن سفیان بن نصر نسفی، معروف به «الامین».
۱۷. ابوعلی، محمد بن محمد بن یحیی قرآب هروی.